

SZCZAWIN KOŚCIELNY W HOŁDZIE MIESZKAŃCOM GMINY POLEGŁYM W LATACH 1918–1920

Abstrakt

W 1931 r. w Szczawinie Kościelnym w powiecie gostynińskim odsłonięto tablicę pamiątkową z nazwiskami mieszkańców gminy, poległych w wojnach 1918–1920. Wyjątkiem był Bronisław Bembenista, który zmarł z odniesionych ran w 1915 r.

Słowa kluczowe: Szczawin Kościelny, powiat Gostynin, polegli w 1920 r., Bronisław Bembenista, Stanisław Bembenista, Witold Stanisław Czarnowski

W 1930 r. przypadła 10. rocznica odparcia najazdu bolszewickiego. Z tej okazji zawiązał się ogólnopolski Komitet Obchodu Dziesięciolecia Zwycięskiego Odparcia Najazdu Rosji Sowieckiej, który ustalił sposób uczczenia tego ważnego wydarzenia. W przeciwieństwie do rocznicowych uroczystości z lat poprzednich obchody miały się odbyć nie w Święto Żołnierza 15 sierpnia, ale w rocznicę podpisania rozejmu 18 października, a ostatecznie Główny Komitet przesunął je na Święto Niepodległości 11 Listopada 1930 r.¹

Jedną z propozycji wzbogacenia programu uroczystości było upamiętnienie poległych w formie tablic z wrytymi nazwiskami w poszczególnych miastach i gminach. Wydano stosowne polecenia do wojewodów, ci je przekazali do starostów, a starostowie do wójtów i burmistrzów. Aby uniknąć nadmiernej różnorodności wygląd tablicy został sformalizowany i narzucony przez Główny Komitet. Wymiary tablicy wynosiły 35 x 60 cm, waga 10 kg, cena 180 zł, wyrycie jednego nazwiska kosztowało 7 zł. W jej górnej części znajdował się napis:

PADLI NA POLU CHWAŁY
ODPIERAJĄC Z GRANIC
PAŃSTWA POLSKIEGO
POD WODZĄ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO
NAWAŁĘ NAJEŹDŹCÓW
W LATACH 1918–1920

¹ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), akta m. Gąbina, sygn. 573, pismo starosty gostynińskiego B. Grabowskiego z 25 sierpnia 1930 r. do burmistrza Gąbina L. Janczewskiego, k. 12; *WX-tą rocznicę najazdu bolszewickiego*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 173 z 28 lipca, s. 2; *Przesunięcie terminu obchodu Dziesięciolecia Odparcia Najazdu Bolszewickiego*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 182 z 7 sierpnia, s. 3; *Obchód 10-lecia odparcia najazdu bolszewickiego*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 184 z 9 sierpnia, s. 2.

Wzór tablicy z nazwiskami poległych

Źródło: Archiwum Państwowe w Płocku, fot. G. Gołębiewski

Niżej – pod wizerunkiem orderu Virtuti Militari – były umieszczone nazwiska i imiona poległych z podaniem zawodu².

W powiecie gostynińskim taką inicjatywę podjęto m.in. w Gąbinie³. Wiemy również o podobnej

² APP, akta m. Gąbina, sygn. 573, odpis pisma Komitetu Obchodu Dziesięciolecia Zwycięskiego Odparcia Najazdu Rosji Sowieckiej do starostów z 8 grudnia 1930 r., k. 46; wzór tablicy dla poległych, k. 48.

³ Szerzej zob. G. Gołębiewski, *Rocznice uroczystości państwowe w Gąbinie w latach 1928–1931, w: Tak rodziła się niepodległość. W 100-lecie powstania wolnej Polski*, pod red.

inicjatywie w pobliskiej gminie Szczawin Kościelny. Miejskowy Komitet, zapewne pod przewodnictwem wójta Łuczaka, doprowadził do zebrania nazwisk mieszkańców gminy, poległych w latach 1918–1920 oraz złożył zamówienie na wykonanie tablicy. Z powodu dużej ilości zamówień na tablicę, nie udało się zdążyć z jej wykonaniem na 10. rocznicę zakończenia wojny z Rosją bolszewicką 18 października 1930 r., więc wybrano datę święta państwowego 3 Maja 1931 r. Zgodnie z wzorem ustalonym przez Główny Komitet na płycie w Szczawinie umieszczono następujący napis:

Padli na polu chwały
odpierając z granic państwa polskiego
pod wodzą Józefa Piłsudskiego
nawałę najazdźców w latach 1918–20

Bembenista Bronisław, rolnik, legionista,
Krzywopłoty, 14 listop. 1914 r.⁴
Czarnowski Witold Stanisław, obywatel ziemski
Chmielecki Jan, rolnik
Marktowicz Władysław, rolnik
Roc Karol Samuel, rolnik
Skonieczny Władysław, rolnik
Sygula Jan, rolnik
Twierdziński Bronisław, rolnik
Wahl Aleksander, rolnik
Zieliński Teodor, rolnik⁵

Swoistym mottem do tej inicjatywy mogą być słowa z artykułu prasowego zapowiadającego uroczystość w Szczawinie:

Niech Groby Nieznanego Żołnierza, pomniki wznoszone bohaterom, tablice pamiątkowe w hołdzie poległym świadczą o naszej pamięci i czci ku Nim oraz będą wymownymi znakami, że krew ich ofiarnie przelana nie pójdzie na marne i dług przez nas zaciągnięty spłacimy wytrwałą pracą w dziele budowy odrodzonej Polski oraz nieustraszoną obroną jej granic przed zakusami i najazdem wroga⁶.

W oparciu o artykuły wspomnieniowe, „Listę strat Wojska Polskiego” oraz inne źródła o niektórych

Z. P. Kruszewskiego i Z. J. Zasady, Płock – Włocławek, listopad 2018, s. 100-103, 110-113.

⁴ Data śmierci niedokładna (zob. dalej w tekście). Oczywiście B. Bembenista nie zginął w latach 1918–1920, jednak wykorzystano okazję, aby go również upamiętnić.

⁵ J. Sikorski, Powiat gostyniński w hołdzie poległym bohaterom, „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2 maja, s. 2.

⁶ Znicz, Z trudu Waszego, znoju i krwi ofiarnej Polska powstała by żyć, „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2 maja, s. 2.

z poległych można dodać nieco informacji biograficznych.

Bronisław Bembenista, ps. Sobolewski, urodził się 3 września 1888 r. w Cekanowie, gm. Bielino (parafia Imielnica) w powiecie płockim w rodzinie Andrzeja i Agaty ze Stańczaków Bembenistów⁷. W 1890 r. małżeństwu Bembenistów urodził się syn Stanisław⁸. Po jakimś czasie rodzina przeniosła się na drugą stronę Wisły – do Szczawina Kościelnego. Prawdopodobnie wynikało to z powodów rodzinnych, bowiem w parafii Suserz mieszkali też Szczepan i Józefa z d. Jabłońska Bembenistowie, o których wiadomo, że na początku 1894 r. urodzili im się bliźniaki Antoni i Jan, a w 1900 r. córka Helena. Być może Szczepan był bratem Andrzeja Bembenisty⁹.

Bronisław wychowywał się w patriotycznej rodzinie, bowiem ojciec należał do czynnych działaczy niepodległościowych, co musiało wpłynąć na postawę synów. W 1901 r. – już w Szczawinie – małżeństwu Bembenistów urodził się trzeci syn – Czesław¹⁰. Bronisław skończył szkołę początkową w Szczawinie, a następnie szkołę rolniczą w Pszczelinie. W 1912 r. wyjechał do szkoły mleczarskiej w Rzeszowie, którą ukończył z pierwszą lokatą i pozostał w niej jako instruktor. Po wybuchu wojny w 1914 r., już 16 sierpnia 1914 r. zgłosił się do Legionów i służył w 1 plutonie w 3 kompanii w VI batalionie Kazimierza Herwina – Piątka¹¹. 18 listopada 1914 r. został ciężko ranny w głowę i piersi odłamkiem granatu w bitwie pod Krzywopłotami¹² i odesłany do szpitala w Pradze czeskiej. Niestety, rana okazała się śmiertelna i Bronisław Bembenista zmarł 11 stycznia 1915 r. Pochowany został następnego dnia na cmentarzu w Pradze. Zginął więc na początku walki Legionów o niepodległość.

⁷ APP, akta urodzeń, ślubów i zgonów parafii Imielnica za rok 1888, akt urodzenia Bronisława Bębenisty, nr 65. W 1888 r. ojciec miał 25 lat, matka – 22 lata. W akcie urodzenia polska wersja nazwiska – Bębenista.

⁸ APP, akta urodzeń, ślubów i zgonów parafii Imielnica za rok 1890, akt urodzenia Stanisława Bembenisty, nr 87.

⁹ <http://www.geneteka.genealodzy.pl>, woj. mazowieckie, parafia Suserz, urodzenia – rok 1994, nr 5 i 6; urodzenia – rok 1900, nr 87.

¹⁰ <http://www.geneteka.genealodzy.pl>, woj. mazowieckie, parafia Suserz, urodzenia – rok 1901, nr 73.

¹¹ Kazimierz Herwin-Piątek (1886–1915) – od 1912 r. w Związku Strzeleckim, od sierpnia 1914 r. w Legionach, od września 1914 r. dowódca VI batalionu, od grudnia 1914 r. dowódca II batalionu 1 pp Leg., ranny w bitwie pod Łowczówkiem, od lutego 1915 r. dowódca V batalionu, zmarł z ran odniesionych w bitwie pod Konarami 19 maja 1915 r. Pośmiertnie awansowany do stopnia majora, odznaczony Virtuti Militari i Krzyżem Niepodległości.

¹² W artykule wspomnieniowym podano datę 14 listopada 1914 r., co wydaje się błędem. (J. Sikorski, *Ś.p. Bronisław Bembenista, legionista 1-ej Brygady Legionów Polskich*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2 maja, s. 2).

Bronisław Bembenista

Źródło: „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2.05., s. 2

Zdążył tylko wystać rodzicom swoje zdjęcie z napisem: *Najukochańszym Rodzicom na pamiątkę powstania*. W 1932 r. zarządzeniem prezydenta RP Ignacego Mościckiego został mu przyznany pośmiertnie Krzyż Niepodległości¹³.

Witold Stanisław Czarnowski urodził się w 1895 r. w rodzinnym majątku w Waliszewie w parafii Suserz w powiecie gostyńskim. Był wnukiem Wiktora Czarnowskiego, który jako oficer walczył w powstaniu listopadowym. Jego rodzicami byli Teodor Stanisław i Helena Marianna z Byszewskich Czarnowscy, którzy ślub wzięli w 1891 r.¹⁴ Według aktów urodzenia w 1895 r. małżeństwu Czarnowskich urodziły się trojaczki, oprócz Witolda Stanisława – Alina Nepomucena i Władysław Wiktor¹⁵. Akt urodzenia

¹³ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), kolekcja akt personalnych i odznaczeniowych, Bronisław Bembenista, sygn. KN - 20.07.1932, wniosek na Krzyż Niepodległości; Stanisław Bembenista, sygn. KN - 25.02.1932, życiorys załączony do wniosku na Krzyż Niepodległości; Komenda Legionów Polskich i dowództwo Polskiego Korpusu Posiłkowego 1914–1918, sygn. I.120.1.401, *Lista chorych, rannych, zabitych i zaginionych legionistów do kwietnia 1915 roku*, Oświęcim 1915, s. 3; „Monitor Polski” 1932, nr 263 z 23 lipca, poz. 198, s. 1; J. Sikorski, *Ś.p. Bronisław Bembenista, legionista 1-ej Brygady Legionów Polskich*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2 maja, s. 2.

¹⁴ <http://www.geneteka.genealodzy.pl>, woj. mazowieckie, parafia Suserz, małżeństwa – rok 1891, nr 26. Rodzice – Wiktor i Nepomucena z d. Pruszk Czarnowscy oraz Władysław i Joanna z d. Wolszleger Byszewscy. Według informacji prasowych Witold Stanisław urodził się w Waliszewie, a ojciec miał na imię Stanisław, co wydaje się błędem.

¹⁵ <http://www.geneteka.genealodzy.pl>, woj. mazowieckie, parafia Suserz, urodzenia – rok 1895, nr 123, 124, 125. Alina

wyjaśnia również kolejność imion: Witold Stanisław, mimo że w artykułach prasowych w większości wypadków występuje jako Stanisław i tak go wspominał Jan Sikorski, kolega ze szkoły w Łowiczu. W 1898 r. małżeństwu urodziła się córka Wanda Helena¹⁶.

Po strajku szkolnym w 1905 r. rodzice postali Witolda do polskiego gimnazjum w Łowiczu, gdzie już w V klasie zaangażował się w działalność konspiracyjną w Związku Młodzieży Narodowej, a następnie w „Zarzewiu”. Wkrótce jako jeden z pierwszych zapisał się do tworzącego się w Łowiczu skautingu. 3 maja 1911 r. wraz z kilkoma kolegami urządził patriotyczną manifestację w kościele, za co cała grupa została aresztowana i osadzona w więzieniu. Otrzymywane w więzieniu co tydzień 10 srebrnych kopiejek aresztowani przeznaczali do kasy ich tajnej organizacji młodzieżowej. Po usunięciu z gimnazjum w Łowiczu W. Czarnowski przeniósł się do Warszawy, gdzie ukończył szkołę realną, kierowaną przez Witolda Wróblewskiego. Następnie zajął się rolnictwem. Aby podnieść swoje kwalifikacje odbył praktykę w majątku Siemianowicza w powiecie kutnowskim. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości wstąpił ochotniczo do formowanego w Płocku III szwadronu 4 pułku ułanów, z którym walczył przez rok – najpierw od początku stycznia do początku maja 1919 r. z wojskami ukraińskimi na przedpolu Lwowa, a następnie z wojskami bolszewickimi na Wileńszczyźnie i Białorusi – w rejonie Rakowa, Iwieńca, nad Płyczą i Berezyną¹⁷.

Po powrocie z frontu objął w zarząd rodzinny majątek w Waliszewie, który wymagał gruntownych porządków po latach okupacji niemieckiej¹⁸. Jednak niedługo tam gospodarzył, bowiem w lipcu 1920 r. – w obliczu najazdu bolszewickiego – ponownie zgłosił się do kawalerii. Tym razem dostał przydział do 203 ochotniczego pułku ułanów, z którym przeszedł cały szlak bojowy, pełen gwałtownych starć z III Korpusem Konnym Gaję, a następnie Armią Konną Siemiona Budionnego¹⁹. Jak pisali o nim koledzy:

nie wyszła za mąż i zmarła w 1940 r. w Warszawie, Władysław ożenił się z Janiną Gostkiewicz i był właścicielem majątku Dreglin (*Ziemiańscy w XX w. Słownik biograficzny*, cz. 8, Warszawa 2007, s. 191).

¹⁶ <http://www.geneteka.genealodzy.pl>, woj. mazowieckie, parafia Suserz, urodzenia – rok 1898, nr 92.

¹⁷ Szerzej na temat walk 4 p. uł. zob.: S. Bayer, *Zarys historii wojennej 4-go pułku ułanów Zaniemeńskich*, Warszawa 1929, s. 3-7, 12-19; *4 pułk ułanów Zaniemeńskich*, Warszawa 2002, s. 5-12, 21-27.

¹⁸ Po dworze w Waliszewie nie ma praktycznie śladu, pozostały tylko resztki parku i zabudowania folwarczne.

¹⁹ Szerzej na temat walk 203 ochotn. p. uł. zob.: S. Rostworowski, *Zarys historii wojennej 27-go pułku ułanów (b. 203*

Z najbardziej krwawych i ciągłych walk w czasie ofensywy bolszewickiej wychodzi cało. Nawet pod Opinogórą, gdy ze szwadronu pozostało przy życiu zaledwie 18 ułanów – ocalał. Dnia 12 września, pełniąc niebezpieczną służbę wywiadowczą, otrzymał dwie lekkie rany, mimo to jednak pozostał w szeregach, aby dalej walczyć. Dwa dni później, w bitwie pod Iwanicami na Wołyniu, 14 września 1920 roku padł w ataku na pozycje nieprzyjaciela, ugodzony kulą karabinową w serce²⁰.

Początkowo pochowany został na Wołyniu, jednak rodzice doprowadzili do ekshumacji i pochowali go w rodzinnym grobowcu w Suserzu, leżącym ok. 10 km na południe od Gąbina²¹.

Rodzinny majątek w Waliszewie przypadł siostrze Wandzie. Zarządzała nim wraz z mężem Tadeuszem Zarembą do 1941 r., kiedy Zarembowie zostali wyrzuceni przez Niemców, a po wojnie majątek został przejęty przez państwo. Dziś po dworze w Waliszewie nie ma praktycznie śladu, pozostały tylko resztki parku i zabudowania folwarczne²².

Według *Listy strat Wojska Polskiego* i *Księgi Jazdy Polskiej* poległ 12 września 1920 r. pod wsią Wołczek na Wołyniu²³, co jednak nie przeczy relacji kolegów. Wołczek został zdobyty 12 września, a Iwanice 13 września, obie miejscowości leżą bardzo blisko siebie, a różnica dwóch dni też nie stanowi dużej rozbieżności²⁴.

W *Liście strat Janów Chmielewskich* jest czterech, jednak bez dodatkowych danych (np. przydział

ochotniczego pułku ułanów), Warszawa 1930, s. 3-25.

²⁰ J. Sikorski, Ś.p. Stanisław Witold Czarnowski, obywatel ziemski, ułan 203 pułku jazdy, „Dziennik Płocki” 1931, nr 105 z 6 maja, s. 2.

²¹ Tamże. Niestety, poszukiwania grobu nie dały rezultatu. Na cmentarzu w Suserzu nie ma grobu Witolda Stanisława Czarnowskiego. Natomiast na rodzinnym grobie Czarnowskich w Pacynie z XIX w. wymieniony jest tylko Zdzisław Czarnowski. Zob. też: B. Konarska-Pabiniak, *Tradycja Mazowska. Powiat gostyniński. Przewodnik subiektywny*, Warszawa 2013, s. 106, 108, 129.

²² *Ziemiańscy w XX w.*, s. 191; <http://www.forum.tradycje.pl/viewtopic.php?f=117&t=5202>. W biografii Wandy Czarnowskiej (Zarembowej) podana jej data urodzenia – 15 listopada 1897 (zm. 23 września 1958 r.).

²³ *Lista strat Wojska Polskiego 1918–1920*, Warszawa 1934, nr 5 569, s. 121; *Księga Jazdy Polskiej*, Warszawa 1938, nr 485, s. 354. W zarysie historii wojennej 203 ochotn. p. uł nie podano daty i miejsca śmierci (S. Rostworowski, dz. cyt., s. 31). We wszystkich tych publikacjach występuje jako Stanisław Czarnowski.

²⁴ Stanisław Rostworowski pisząc o stratach w boju pod Wołczkiem nie podał S. Czarnowskiego. Wymienił tylko jednego poległego – Ludwika Dłużnińskiego i kilku ciężko rannych. 12 września pułk zajął Wołczek, a następnego dnia Iwanice (S. Rostworowski, dz. cyt., s. 25).

Stanisław Witold Czarnowski

Źródło: „Dziennik Płocki” 1931, nr 105 z 6.05.1931, s. 3

służbowy) nie sposób określić, który jest tym ze Szczawina²⁵.

Władysław Marktowicza brak w wykazie.

Karola Roca również brak na *Liście strat*.

Władysławów Skoniecznych jest trzech: szer. 5 pułku strzelców wielkopolskich, poległy 5 stycznia 1919 r. w/pod Inowrocławiem²⁶, szer. 1 pułku piechoty Legionów, zmarły z ran 9 stycznia 1919 r. w Dukaszach²⁷ i szer. służący w Ministerstwie Spraw Wojskowych, zmarły w wyniku choroby 26 października 1920 r. w Warszawie²⁸. Pierwszego z nich raczej na pewno należy wykluczyć. W styczniu 1919 r. w Wielkopolsce trwało powstanie i jest mało prawdopodobne, aby trafił tam poborowy spod Gostynina. Pozostaje dwóch kolejnych, ale wytypowanie bez dodatkowych danych właściwego nie jest możliwe.

Jana Syguli wprawdzie nie ma, ale jest Jan Syguta, szer. 30 pułku piechoty, poległy 19 września

²⁵ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 4 405-4 408, s. 96. Najbardziej prawdopodobny wydawał się szeregowy stacjonującego w Płocku 8 pułku piechoty Legionów. Zmarł lub zginął z nieznaną przyczyną między 20 a 30 kwietnia 1919 r. we Lwowie (nr 4 406), jednak według publikacji *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich. Polegli od 1-go listopada 1918 do 30-go czerwca 1919 r.*, Lwów 1926 [reprint: Warszawa 1991] pochodził z Warszawy (s. 83).

²⁶ Tamże, nr 35 383, s. 791.

²⁷ Tamże, nr 35 384, s. 791.

²⁸ Tamże, nr 35 383, s. 791.

1920 r. w Tyszowcach na Lubelszczyźnie, więc być może jest to przekręcone nazwisko Syguli²⁹.

Podobnie jest z **Bronisławem Twierdzińskim**. Występuje Bolesław Twierdziński, szer. 28 pułku piechoty, zmarły w wyniku choroby 2 grudnia 1920 r. w Modlinie³⁰.

Aleksander Wahl, szer. 4 pułku piechoty Legionów, poległ 25 lipca 1919 r. w Kołoniczach³¹.

Na 3 maja 1931 r. komitet organizacyjny wyznaczył uroczystość odsłonięcia pomnika z tablicą pamiątkową. Uczestniczyli w niej nie tylko przedstawiciele miejscowych władz: wójt Szczawina Łuczak i komendant posterunku policji, ale także starosta gostyniński Bolesław Grabowski, zapewne goście z Gostynina oraz liczna delegacja z Płocka. Po defiladzie z okazji święta 3 Maja w Płocku w wyznaczonym miejscu zebrały się poczty sztandarowe i delegacje płockich oddziałów Związku Legionistów Polskich, Związku Peowiaków, Związku Podoficerów Rezerwy i Związku Strzeleckiego. Trzema samochodami przedstawiciele tych organizacji pojechali do Szczawina. Jeden z nich prowadził kierownik mleczarni w Płocku Stanisław Bembenista, młodszy brat legionisty Bronisława Bembenisty, widniejącego na pierwszym miejscu na tablicy³².

Stanisław Bembenista (ur. 31 października 1890 r. w Cekanowie) miał życiorys podobny do swego starszego brata. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Szczawinie, kontynuował naukę w polskiej szkole handlowej w Łowiczu, gdzie brał udział w strajku szkolnym, a następnie ukończył kurs mleczarski w Rzeszowie. W sierpniu 1914 r. zgłosił się do Legionów i przydzielony został do 3 plutonu 3 kompanii III batalionu mjr. Edwarda Rydza-Śmigłego, biorąc udział we wszystkich jego walkach (Kielce, Chęciny, Nowy Korczyn, Czarnkowo). W bitwie pod Anielinem koło Dębina w październiku 1914 r. został ranny i dostał się do niewoli rosyjskiej. Wystany na Syberię, po przewrocie bolszewickim brał udział w walkach z wojskami bolszewickimi. Do Polski wrócił dopiero w grudniu 1921 r. W latach 1922–1924 był kierownikiem oddziału syndykatu ogrodniczego w Płocku, w latach 1924–1929 prowadził własne przedsiębiorstwo mleczarskie. Mając fachowe wykształcenie mleczarskie oraz poparcie Związku Legionistów Polskich w 1929 r. został kierownikiem spółdzielni mleczarskiej w Płocku. Za działalność przed

²⁹ Tamże, nr 37 940, s. 848.

³⁰ Tamże, nr 41 220, s. 925.

³¹ Tamże, nr 41 667, s. 937.

³² *Odsłonięcie pomnika poległych w Szczawinie, pow. gostynińskiego*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 104 z 5 maja, s. 3; *Znicz, Podniosła uroczystość odsłonięcia pomnika poległych w Szczawinie*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 105 z 6 maja, s. 2.

Stanisław Bembenista z Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Legionowym – odznaką organizacyjną Związku Legionistów Polskich

Źródło: zbiory Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie

1918 r. prezydent RP Ignacy Mościcki w 1932 r. nadał mu Krzyż Niepodległości³³.

Natomiast wracając do uroczystości w Szczawinie, jak pisał autor artykułu, ukrywający się pod pseudonimem „Znicz”:

Zebrała się wiara legionowa, rezerwa wojskowa i młodsza brać strzelecka, więc musiało być wesoło, tym bardziej, że uroczystości odsłonięcia pomników – to przecież zwycięstwo i triumf naszej idei, za którą szliśmy w bóg³⁴.

Do kościoła na okolicznościowe nabożeństwo – poza gośćmi z Płocka – przybyły poczty sztandarowe i delegacje PW i WF, straży pożarnej, Koło Młodzieży Wiejskiej, Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, dzieci i młodzież szkolna oraz liczne rzesze ludności ze Szczawina i okolicy. Po mszy św. jej uczestnicy przeszli pod pomnik, gdzie jego odsłonięcia dokonał starosta gostyniński B. Grabowski, wygłaszając też okolicznościowe przemówienie. W imieniu kolegów poległych przemówił kpt. rez. Jan Sikorski,

³³ CAW, kolekcja akt personalnych i odznaczeniowych, Stanisław Bembenista, sygn. KN - 25.02.1932, wniosek odznaczeniowy, życiorys załączony do wniosku na Krzyż Niepodległości; „Monitor Polski” 1932, nr 48 z 29 lutego, poz. 53, s. 1; ankieta personalna Stanisława Bembenisty z 11 września 1953 r. (w posiadaniu Marka Bębenisty). W ankiecie personalnej z 1953 r. podał, że został ranny we wrześniu 1914 r. w bitwie pod Laskami. Laski leżą bardzo blisko Anielina, a bitwa w tym rejonie miała miejsce w dniach 22 - 26 października 1914 r.

³⁴ *Znicz, Podniosła uroczystość...*

Kościół parafialny w Szczawinie Kościelnym
Fot. G. Gołębiowski

a spośród gości z Płocka – kierownik szkoły powszechnej Leon Dorobek. Po złożeniu wieńców i kwiatów odbyła się defilada oddziałów, uczestniczących w ceremonii³⁵.

Sprawozdawcę prasowego razita nieobecność miejscowego proboszcza, którym był wtedy ks. Władysław Duszczyk, oraz bardzo mały udział okolicznego ziemiaństwa. Demonstracyjna nieobecność księdza wynikała zapewne z tego, że w uroczystości wzięli liczny udział przedstawiciele organizacji i stowarzyszeń związanych z sanacją, zwłaszcza Związku Strzeleckiego, a większość księży otwarcie sympatyzowała z endecją. Z tego samego powodu brakowało większej reprezentacji ziemian. Poza tym wśród poległych absolutna większość była rolnikami, za wyjątkiem syna ziemianina Witolda Stanisława Czarnowskiego, więc ziemianie nie uznali za stosowne zaszczyścić swoją obecnością uroczystości ku czci chłopskich synów. Niezależnie od motywów księdza i ziemian – ich nieobecność została zauważona i nie świadczyła o nich dobrze. Licznie za to stawili się koloniści niemieccy, zapewne z powodu widniejącego na tablicy nazwiska Aleksandra Wahla, pochodzenia

³⁵ Tamże.

Wnętrze kościoła w Szczawinie Kościelnym
Fot. G. Gołębiowski

niemieckiego. Stawiła się więc rodzina, sąsiedzi i znajomi.

Poza brakiem księdza w uroczystości doszło do jeszcze jednej przykłej sytuacji. Jak czytamy w relacji, jej autor – zapewne kpt. rez. Jan Sikorski – tak pisze:

*Gdyśmy ruszyli spod pomnika podchodzi do mnie starsza kobieta ze łzami w oczach i tak powiada: »Proszę pana, a mojego syna tutaj na tablicy nie ma, choć miał taką ładną śmierć. Był ochotnikiem, walczył i zginął pod Lwowem, nazywał się **Piotr Godlewski**, pochodził z Przychódzia»³⁶.*

Widzę stroskaną i skrzywdzoną matkę, więc mówię, że musi to jakoś Komitet fundacji pomnika załatwić. Zresztą na tablicy jest jeszcze miejsce na wyrycie nazwiska i powiększenie pocztu poległych. Pocieszona tym matka odpowiedziała: »Nie mam do panów żalu i wiem, że to nie panowie winni, a gmina i wójt»³⁷.

Tak więc do listy poległych z gminy Szczawin należałoby dopisać jeszcze jednego żołnierza – Piotra Godlewskiego³⁸.

Po odsłonięciu obelisku „brać legionowa” oraz goście z Płocka zawitali do domu Andrzeja i Agaty Bembenistów, rodziców poległego Bronisława oraz Stanisława, który przywiózł gości z Płocka. Byli tam podejmowali „z prawdziwie staropolską gościnno-

³⁶ Chodzi o Przychód, miejscowość która położona jest ok. 2 km na południowy-zachód od Szczawina.

³⁷ Znicz, *Podniosła uroczystość...*

³⁸ Niestety, w *Liście strat* jest 19 Godlewskich, ale żadnego Piotra (nr 10 020-10 038, s. 221). Natomiast w publikacji *W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich* brak jest Piotra Godlewskiego. Według akt metrykalnych Piotr Godlewski urodził się w 1895 r. w rodzinie Antoniego i Pauliny z Kolasińskich Godlewskich (<http://www.geneteka.genealodzy.pl>, woj. warszawskie, parafia Susierz, rok 1895, akt urodzenia nr 102).

Agata i Andrzej Bembenistowie
Fot. ze zbiorów Marka Bębenisty

ścią”³⁹.

Po południu o godz. 17.00 była jeszcze zaplanowana akademie z okazji święta 3 Maja. Uczestnicy i goście z Płocka gremialnie się na nią udali, ale tu czekało ich kolejne rozczarowanie. Odegrane przedstawienie było na słabym poziomie, prelegenta, mającego mówić 20 minut o konstytucji

³⁹ Znicz, *Podniosła uroczystość...*

miejscowi notable, będący już pod wpływem alkoholu z wójtem Łuczakiem i przodownikiem Wieczorkiem, zgromadzeni za kulisami wyklaskali i wytupali, więc musiał skrócić swoje wystąpienie. W tej sytuacji zgromadzeni na sali widzowie zaczęli ją opuszczać. Próba ich zatrzymania przez miejscowego nauczyciela por. rez. Śmiechowskiego zachętą, że „teraz będzie program »weselszy«” tylko pogorszyła atmosferę. Większość uczestników opuściła salę i pozostało im jedynie uczucie pewnego niesmaku⁴⁰.

Z dzisiejszej perspektywy poza organizacyjnymi niedostatkami ważniejsze wydaje się upamiętnienie mieszkańców gminy Szczawin Kościelny, poległych w walce o niepodległość Polski. I mimo, że pomnik z tablicą nie dotrwał do naszych czasów, to dzięki tej inicjatywie znamy ich nazwiska. A może nadejdzie czas zrekonstruowania pomnika i przywrócenia pamięci mieszkańców gminy Szczawin nazwisk ich bohaterów.

⁴⁰ Tamże.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie
Kolekcja akt personalnych i odznaczeniowych.
Wniosek na Krzyż Niepodległości dla Bronisława Bembenisty, sygn. KN - 20.07.1932.
Wniosek na Krzyż Niepodległości dla Stanisława Bembenisty, sygn. KN - 25.02.1932.
Komenda Legionów Polskich i Dowództwo Polskiego Korpusu Posiłkowego 1914–1918, sygn. I.120.1.401.
- Archiwum Państwowe w Płocku
Akta miasta Gąbina, sygn. 573.
Akta urodzeń, ślubów i zgonów parafii Imielnica za rok 1888, 1890.
- Archiwum prywatne Marka Bębenisty
Ankieta personalna Stanisława Bembenisty z 11 września 1953 r.
Zdjęcie Agaty i Andrzeja Bembenistów

Źródła drukowane

„Monitor Polski” 1932, nr 48 z 29 lutego, poz. 53, s. 1; nr 263 z 23 lipca, poz. 198, s. 1.

Prasa

„Dziennik Płocki” 1930, 1931

Opracowania

- S. Bayer, *Zarys historii wojennej 4-go pułku ułanów Zaniemeńskich*, Warszawa 1929.
4 pułk ułanów Zaniemeńskich, pod red. Lesława Kukawskiego, Warszawa 2002.
G. Gołębiewski, *Rocznice uroczystości państwowe w Gąbinie w latach 1928–1931, w: Tak rodziła się niepodległość. W 100-lecie powstania wolnej Polski*, pod red. Zbigniewa Pawła Kruszewskiego i Zdzisława Jana Zasady, Płock – Włocławek listopad 2018.
B. Konarska-Pabiniak, *Tradycja Mazowsza. Powiat gostyński. Przewodnik subiektywny*, Warszawa 2013.
Księga Jazdy Polskiej, pr. zb., Warszawa 1938.
Lista chorych, rannych, zabitych i zaginionych legionistów do kwietnia 1915 roku, Oświęcim 1915.
Lista strat Wojska Polskiego 1918–1920, Warszawa 1934.
S. Rostworowski, *Zarys historii wojennej 27-go pułku ułanów (b. 203 ochotniczego pułku ułanów)*, Warszawa 1930.

W obronie Lwowa i Kresów Wschodnich. Polegli od 1-go listopada 1918 do 30-go czerwca 1919 r., Lwów 1926 [reprint – Warszawa 1991].

Ziemiańscy w XX w. Słownik biograficzny, cz. 8, Warszawa 2007.

Artykuły prasowe

J. Sikorski, *Powiat gostyniński w hołdzie poległym bohaterom*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2 maja, s. 2.

Znicz, *Z trudu Waszego, znoju i krwi ofiarnej Polska powstała by żyć*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2 maja, s. 2.

J. S., [Jan Sikorski], *Ś. p. Bronisław Bembenista, legionista 1-ej Brygady Legionów Polskich*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 102 z 2 maja, s. 2.

Odstąpienie pomnika poległych w Szczawinie, pow. gostynińskiego, „Dziennik Płocki” 1931, nr 104 z 5 maja, s. 3.

Znicz, *Podniosła uroczystość odstąpienia pomnika poległych w Szczawinie*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 105 z 6 maja, s. 2.

J. Sikorski, *Ś. p. Stanisław Witold Czarnowski, obywatel ziemski, ułan 203 pułku jazdy*, „Dziennik Płocki” 1931, nr 105 z 6 maja, s. 2.

Internet

<http://www.geneteka.genealodzy.pl>, woj. mazowieckie, parafia Susierz, urodzenia – rok 1894, 1895, 1898, 1900, 1901, małżeństwa – rok 1891.

<http://www.forum.tradytor.pl/viewtopic.php?f=117&t=5202>

SZCZAWIN KOŚCIELNY IN HOMAGE OF RESIDENTS OF THE COMMUNE FALLEN IN THE YEARS 1918–1920

Summary

In 1931, a commemorative plaque was unveiled in Szczawin Kościelny in the Gostyniński powiat with the names of the inhabitants of the commune who died in the wars of 1918–1920. The exception was Bronisław Bembenista, who died of his wounds in 1915.

Keywords: Szczawin Kościelny, district of Gostynin, fell in 1920, Bronisław Bembenista, Stanisław Bembenista, Witold Stanisław Czarnowski